

ספירת חיילים בצה"ל

אמר רבי אלעזר: כל המונה את ישראל עובר בלאו, שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד. רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר. אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי (מקשה): כתיב: והיה מספר בני ישראל כחול הים וכתיב אשר לא ימד ולא יספר! לא קשיא: כאן - בזמן שישראל עושין רצונו של מקום (ואין להם מספר), כאן - בזמן שאין עושין רצונו של מקום (ויש להם מספר). רבי אמר משום אבא יוסי בן דוסתאי: לא קשיא: כאן - בידי אדם (שמרוב ריבויים אינו יכול למנותם), כאן - בידי שמים (שיכול למנותם).

❖ לדעתך, מה יסוד ההיתר בספירה על ידי אצבעות?

מקור נוסף לאיסור מבואר בגמרא בברכות, שהקב"ה העניש את דוד וגרם לו לספור את עם ישראל, ובעקבות כך פגע דָּבָר בעם שגרם למותם של שבעים אלף איש, כמסופר בספר שמואל.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סב עמוד ב:

(אמר דוד לשאול שרצה להרגו) "אם ה' הסיתך בי (להורגני), ירח מנחה (אקריב לך מנחה)". אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: מסית קרית לך? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו (ספירת בני ישראל בלא שיתנו כופר), דכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו'. מיד ויעמד שטן על ישראל, וכתיב ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל. וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר, דכתיב ויתן ה' דָּבָר בישראל מהבקר ועד עת מועד.

❖ חוה דעתך, מדוע הגמרא ביומא מביאה הוכחה לאיסור משאול ולא מהתורה עצמה כפי שהביאה הגמרא בברכות?

ג. מפקד בני ישראל על ידי דוד

בספר שמואל כתוב:

שמואל ב פרק כד פסוקים א - טו:

ויוסף אף ה' לחרות בישראל, ויסת את דוד לאמור לך מנה את ישראל. ויאמר המלך אל יואב, שוט בכל שבטי ישראל ופקדו את העם.. ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך. ויך לב דוד אותו אחרי ספר את העם, ויאמר דוד אל ה' חטאתי מאוד אשר עשיתי. ויתן ה' דָּבָר בישראל, וימות מן העם מדן ועד באר שבע שבעים אלף איש.

הראשונים נחלקו בעבור מה קצף הקב"ה על דוד:

רמב"ן פרשת במדבר פרק א פסוק ב:

(א) כפי דעתי היה הקצף עליו בעבור שמנאם שלא לצורך, כי לא היה יוצא למלחמה ולא עושה בהם דבר בעת ההיא, רק לשמח לבו שמלך על עם רב.. (ב) ויתכן עוד שנפרש ונאמר כי דוד צוה למנות כל איש ישראל, רצוני לומר מבן שלש עשרה שנה ומעלה שהוא איש.. וזה היה ענשו, כי הכתוב לא הרשה למנות רק מבן עשרים שנה ומעלה בשקלים. ומפני שזה איננו מפורש בכתוב טעה בו, כי חשב במה שאמר "ולא יהיה בהם נגף" שהוא בשקלים שהם כופר להם, אבל יואב נתן לבו וחשש לדבר.

רבנו אברהם בן הרמב"ם מסביר באופן אחר:

הקדמה:

בתחילת ספר במדבר מתואר מנין בני ישראל הנעשה באמצעות נתינת 'מחצית השקל'. נתינת מחצית השקל ולא שקל שלם, מסמלת שכל אחד כשהוא לבדו אינו שלם, ורק בחיבור עם השני הוא נעשה שלם. כך גם אנחנו נדרשים להתאחד בלבבות עם כל אחד מעם ישראל כדי לזכות להגיע לאחדות השלמה והאמיתית.

שאלה: האם מותר לספור חיילים באמצעות 'מספרי ברזל'?

א. טעם האיסור למנות את בני ישראל

שמות פרק ל פסוק יב:

כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לד' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אותם. זה יתנו כל העבר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה'.

רש"י מפרש:

רש"י שם:

ולא יהיה בהם נגף - שהמנין שולט בו עין הרע וְהַדָּבָר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד.

תוספת הסבר כתב רבינו בחיי:

רבינו בחיי שם:

שכיון שנמדד אי אפשר בזה נס נסתר, ועין הרע שולטת בעצם הדבר המדוד, וכן בעצם הדבר השקול והמנוי, ומטעם זה צותה התורה שלא ימנו ישראל לגלגלותם אלא בשקלים כדי שתהיה הברכה חלה עליהם ברבוי זרעם בנס נסתר.

עיקרון יסודי למד מכך הגר"ש ישראל:

עמוד הימיני סימן יג:

אם נבוא להעמיד כמות מול כמות כי אז תהיה תמיד ידינו על התחתונה. סוד עמידתנו בזה שאנו מלמדים שלא הכמות היא הקובעת, [אלא] שקצת מן האור דוחה הרבה מן החושך, 'לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי'.

ב. מקור הדין

בריייתא מבואר שכאשר ספרו את הכהנים בבית המקדש בכדי לדעת מי יזכה בהקטרת הקטורת, היו סופרים את האצבעות של הכהנים ולא את הכהנים עצמם:

תלמוד בבלי מסכת יומא דף כב עמוד ב:

תנא: הוציאו אצבעותיכם למנין. ונימנינהו לדידהו (נספור אותם עצמם)! - מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה דכתיב ויפקדם בבזק (בשברי חרסים שהשליכו לפניו). מתקיף לה רב אשי: ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא? ודילמא שמא דמתא (עיר) הוא, כדכתיב וימצאו אדני בזק? - אלא מהכא, וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים.

שו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן לד':

ובא בפרוש שאיסור מניית ישראל שרשו במה שאמר יתעלה ליעקב אבינו על זרעו אשר לא יספר מרוב, ושאלו כשמנה מקצת ישראל לא מנאם אלא בהביא כל אחד מהם טלה, ומנה את הטלאים וידע את מספרם ויפקדם בטלאים. וכאשר מנאם דוד ע"ה בלי אמצעי, לא טלאים ולא דבר אחר, קצף עליו בעבור זה.

וכך גם כתב רש"י על התורה:

רש"י שמות פרק ל פסוק יב:

כשתחפוץ לקבל סכום מנינים לדעת כמה הם, אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם.

השרידי אש הרחיב בדרך זו והבחין בין מניין לדבר מצווה למניין סתמי:

שו"ת שרידי אש חלק א סימן קמ:

הרי הדבר פשוט, שמכתוב שבתורה אין ללמוד שאסור (לספור) אפילו לדבר מצוה ולהכי יליף בגמ' (ביומא) משאלו, שאף שהיה לדבר מצוה מכל מקום מנאם בטלאים. וממילא מתורצת הקושיא, למה לא רצה יואב לשמוע למצות דוד והרי היה יכול למנות בדבר אחר - שהרי הגמ' אומרת **ששאל מנאם ע"י דבר אחר אעפ"י שהמינוי היה לצורך מצוה**, וא"כ יוצא דשלא לשם מצוה אסור למנות אפילו ע"י דבר אחר ולפיכך לא רצה יואב למנות מפני שהיה שלא לצורך.

בגדר הצורך לשמו הותר למנות באמצעות חפץ, כתב הגר"ש ישראלי:

שו"ת עמוד הימיני שם:

ומה יקרא דבר מצוה, שלצרכו הותרה הספירה? הגדרה בענין זה נראה שיש ללמוד ממה שמצינו לענין שבת, שדבור חול אסור ודבור של מצוה הותר (שבת ק"ג ע"א). ועל פי זה אמרו שם שמותר לשדר התינוקות וללמדם אומנות, כי זה דבר מצוה יחשב, וכן אמרו שם שהולכים לבתי כנסיות ובתי מדרשות, טרטיאות וקרקסאות, לפקח על עסקי רבים, כי עסקי רבים נחשבים לדבר מצוה.

ועי' עוד... לבעל החפץ חיים זצ"ל, שהביא מהפרי מגדים שלצרכי רבים מותרת המלאכה גם ע"י קבלת שכר, כמו במלאכה לצורך מצוה 'ההוא גם כן כצורך מצוה'...

א"כ בנידון דידן שהמפקד (אוכלוסין) נצרך להביא תועלת למדינה מהרבה בחינות ודאי יחשב דבר מצוה, והוא בכלל "לצורך" שבכה גוונא הותרה הספירה ע"י דבר אחר. וכן נראה לדייק מדברי התוספות רי"ד עצמו, שבשעת מלחמה מותרת הספירה, ואפילו לצורך מלחמת הרשות, שהרי לא הזכיר לאיסור אלא שלא בשעת מלחמה. אלא ודאי שגם מלחמת רשות, כיון שאין יוצאין לה אלא לצרכי האומה שוב הרי זה בגדר צורך מצוה. וכן מסיק בפשיטות בעל פאת השולחן בתשובתו הנ"ל, עפ"י דברי הגר"א, שלצורך היינו לצורך מצוה, שמשום כך מותר מנין האורחים ע"י דבר אחר. הרי שנוקט שאפילו הזמנת אורחים וכיבודם כראוי, גם כן בכלל דבר מצוה יחשב לנידון דידן.

הרב בן ציון עוזיאל כתב גם כדברים האלו, אך הגדיר זאת באופן אחר:

שו"ת משפטי עוזיאל כרך ד - עניינים כלליים סימן ב:

מכאן אנו למדים שלא נקרא שלא לצורך אלא כגון מנין דוד שלא היה בו שום צורך לגמרי.. אבל כל מקום שיש בו צורך מותר המנין ע"י שקלים או הצבעה אפילו מדברי קבלה... **וכיון שהוא לצורך - מותר, ולא צריך שיהיה דוקא צורך מצוה.**

עוד צדדים להקל כתב הגר"ע יוסף בשם הכלי יקר:

שו"ת יביע אומר חלק י - חושן משפט סימן ב:

דוקא במנין הראשון, שהיה סמוך למעשה העגל, היה דבר חידוש על ריבוי מספרם, כי בשבעים נפש ירדו מצרימה, ולא הוחזקו במספר רב.. אבל בשאר מספרים שלאחר מכן שאינם אלא ליתר דיוק, וכבר הוחזקו בעם רב, לא שייך חשש נגף ועין הרע. ע"ש.

❖ חוה דעתך, באלו מקרים ישנו צורך מוצדק למנות חיילים? כיצד יש להתייחס למניין חיילים בקורס צבאי במסגרת עורפית?

ד. ספירה לצורך מנין לתפילה

בקיצור שולחן ערוך מובא המנהג למנות ע"י פסוק:

קיצור שולחן ערוך הרב גאנצפריד סימן טו סעיף ג:

אסור למנות את ישראל לגלגלותם אפילו לדבר מצוה.. **ונוהגין למנות באמירת הפסוק הושיעה את עמך** וגו' שיש בו עשרה תיבות.

הרב אליעזר פאפו בספרו חסד לאלפים הביא דרך נוספת להיתר המנין:

חסד לאלפים סימן נה סעיף י':

יש ליזהר מלמנות את ישראל לגולגלותם לראות אם יש מניין, דאמרו ביומא אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, ורבים טועים ומונים א' ב' ג'.. אלא **יראו במראית העין וימנו במחשבה.**

ה. מספרי ברזל

הגר"ש וואזנר דן לגבי תלמידים הנספרים ע"י מספרי ברזל:

שו"ת שבט הלוי חלק א סימן לד':

דאינו נראה דזה יהיה נקרא לצורך, דהא אפשר בענין אחר על ידי שקוראין רשימה של שמות הילדים על הסדר וכל מי שהוא כאן אומר כן כנהוג, אלא שהוא דרך ארוכה קצת, אמנם בשביל זה לא הותר איסור מנין לישראל. איברא נראה דהכא לכולי עלמא אסור דגם זה שהילדים מזכירין המספרים, זה עצמו איסור מנין.

אך יש מי שסבר להיתר בזה:

ספר 'המורים בקשת' עמ' 287:

הגר"א נבנצל הוסיף שיתכן גם שמותר אם החייל הראשון יאמר אחד, והשני שתיים וכן הלאה.

❖ מהי נקודת המחלוקת בין הפוסקים לגבי מספרי ברזל?

ו. הלכה למעשה

- א. אסור לספור קבוצת אנשים מעם ישראל שלא לצורך, ואפילו באמצעות חפצים וכדו'.
- ב. לצורך מצוה או לצורך רבים ולכל תועלת חשובה, מותר לספור באמצעות חפץ כלשהו, כגון יד, בגד וכדו', ולתפילה נהגו לספור ע"י הפסוק "הושיעה את עמך". במידת האפשר, נכון למנות במחשבה.
- ג. הסופר חיילים לתועלת חשובה, באמצעות מספרי ברזל, יש לו על מה שיסמוך. וטוב לכונן על הבגד שעליהם כשואמרים את מספרי הברזל.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: טור' ר' נועם שאול.